Copyright – Jan Aasbjerg Petersen – gymdansk.dk

Central- og interaktionslyrik

I sin udgivelse *Drømme og dialoger* (2009) indkredser Peter Stein Larsen det, han kalder for interaktionslyrikken. Peter Stein Larsens væsentligste hovedreference er den russiske litteraturforsker Michail Bachtin, og hans tanke om flerstemmighed bliver det centrale i Peter Stein Larsens beskrivelse af interaktionslyrikken.

Interaktionslyrikken skal ses som en modsætning til centrallyrikken. Ved at præsentere Peter Stein Larsens forståelse af centrallyrikken bliver det nemmere at se interaktionslyrikken som kontrast, og igennem *Drømme og dialoger* stilles forskellige analyser af centrallyriske tekster op imod analyser af interaktionslyriske tekster, hvorved forskelligheden tydeligt bliver fremstillet. Men Peter Stein Larsen gør i sit analytiske arbejde det klart, at det ikke skal forstås sådan, at et digt udelukkende er centrallyrisk eller udelukkende interaktionslyrisk som to fastlagte kategorier, men i stedet skal forstås som modpoler på et kontinuum, hvor den ene ende er centrallyrisk, og den anden ende er interaktionslyrisk. Digte kan derfor indeholde træk fra begge lyriske traditioner.

Man kan kritisk anfægte Peter Stein Larsen for at klassificere en digtsamling som centrallyrisk på baggrund af, at digtsamlingen blot indeholder et af de tre elementer, som i det følgende bliver beskrevet. Her synes han at gå imod sin egen kontinuum-tanke.

Copyright - Jan Aasbjerg Petersen - gymdansk

Centrallyrikken

Centrallyrikken er kendetegnet ved et fast digterjeg, der forholder sig til sin omverden ud fra en forestilling om, at jeget kan indfange tilværelsen og omgivelserne i en entydighed. Endvidere formidles digtet i et digterisk særsprog, og digtet kan klassificeres som et digt ud fra et klassisk genrebegreb. Disse tre dele vil i det følgende blive udfoldet

Det faste digterjeg

Et digterjeg står som et entydigt centrum for digtet og giver et samlet billede i digtets univers.

Copyright – Jan Aasbjerg Petersen – gymdansk.dk

Copyright – Jan Aasbjerg Petersen – gymdansk.dk

Digterjeget er således centrum for digtet, og ud fra digterjeget forstås omverden/den indre verden. Digterjeget er en instans i eller bag digtet, der samler indtryk og udtryk omkring sig, og digterjeget forholder sig derfor autoritativt: Digterjeget indtager en position, hvorfra omverden/den indre verden forstås – og formidles.

Digteriske særsprog

At det digteriske sprog er et særsprog, skal forstås således, at det digteriske sprog konsekvent er anderledes end det hverdagslige sprog og insisterer på at være anderledes end hverdagssproget. Forestillingen ses tydeligt hos *symbolister* som Sophus Clausen, Ole Sarvig, Johannes Jørgensen og Søren Ulrik Thomsen: digteren udtrykker nogle særlige indsigter i tilværelsen, og disse særlige indsigter kan ikke formuleres med det givne hverdagssprog og skal derfor formuleres i et særsprog, der ligger uden for hverdagssproget.

For andre centrallyrikere som Klaus Rifbjerg og Jess Ørnsbo er det ikke særlige indsigter, digtningen formidler, men et særsprog, der er baseret på en hæslighedsæstetik og en sammenstilling af skarpe kontraster og modsætninger.

Metaforen er et væsentligt element i det digteriske særsprog, idet man med metaforen kan sammenstille ord, der ikke normalt er knyttet til hinanden for derved at udtrykke noget, der ligger uden for normalsprogets rammer. Litterære metaforer er typisk også unikke i centrallyriske digte – nye måder at sammenstille ord på, så nye betydninger opstår på baggrund af nye erkendelser af digterjeget.

Sprængt sprog på det syntaktiske plan er også en strategi for at skabe et særsprog – igen et sprogligt karaktertræk, der adskiller det digteriske sprog fra hverdagssproget. Digteren skaber et sprog, hvor sætninger konstrueres på en anden måde, end det gøres i hverdagssproget.

Den enkelte digter søger således at skabe sin egen unikke sprogbrug, der skal være helt særligt for digteren, hvilket netop giver muligheden for, at digterjeget kan udtrykke sit særlige syn på den ydre/indre verden og derved formidle sin særlige erkendelse af verden.

Digtet som et klassisk genrebegreb

Centrallyriske digte er relativt afgrænsede i omfang, og typisk, men ikke udelukkede, består de af linjer, der ikke rimer og fremstår i en uensartet struktur (strofer af forskellig længde, vers af forskellige længde). Digtene er typisk korte (sjældent over to sider) og afrundede med en klar afrunding eller slutning, som oftest kan være betydningstung: de sidste linjer er ofte nøje valgt ud fra en digterisk idé om, at de ikke bare skal hænge sammen med digtets forudgående linjer, men være afgørende for den erkendelse eller livsopfattelse, som digterjeget vil udtrykke i digtet.

Copyright – Jan Aasbjerg Petersen – gymdansk.dk

Copyright – Jan Aasbjerg Petersen – gymdansk.dk

Copyright – Jan Aasbjerg Petersen – gymdansk.dk

Interaktionslyrikken
Interaktionslyrikken kan i høj grad bestemmes ud fra, hvordan den adskiller sig fra centrallyrikkens karakteristika. Interaktionslyrikken indeholder en flerstemmighed, som gør udsigelsesindstansen usikker (fravær eller underminering af et klart digterjeg), og det afsluttede, entydige (centrallyriske) digt undermineres af brugen af prosa, readymades og en åben struktur. Interaktionslyriske digte fremstår flerstemmige og udfordrende for digtet som genrekategori.

Flerstemmigheden – 'fremmed ord'
Peter Stein Larsen ser to typer af flerstemmige tendenser i interaktionslyrikken; prosaisering og avantgardisering. Begge former for flerstemmighed angriber forestillingen om det centrallyriske jeg og det afsluttede, entydige digt.

Prosaisering dækker over, at prosaen ifølge Peter Stein Larsen har sat sit præg på poesien. Det sker ved inddragelse af talesprogsrester, der hives ind fra forskellige sociale kontekster. Herved anvendes det, Peter Stein Larsen kalder 'fremmed ord' med en reference til Michail Bachtin. Disse 'fremmed ord' er således ord, der hentes ind fra andre sociale kontekster, og her skriver han, at et sådant poetisk formsprog "synes at udspringe af konkrete kontekster, som forfatteren har befundet sig i." (Larsen 2009, s. 203) Det interessante er her, at Peter Stein Larsen bruger begrebet forfatteren, og det peger på, at skellet imellem tekst og forfatter til en vis grad er ophævet (i modsætning til nykritikkens perspektiv på en tekst som autonom). Men han siger også, at et digt netop opnår sin flerstemmighed ved at indeholde sproglige rester fra forskellige sociale kontekster. Inddragelse af sprog fra forskellige sociale kontekster giver muligheden for at ironisere over sproglige diskurser, eksempelvis at ironisere over en dominerende, mandlig diskurs. Ved den ironiserende flerstemmighed sættes fokus på et magtforhold imellem forskellige sproglige diskurser og deres betydning, men man kan også forestille sig en mere demokratisk flerstemmighed, hvor de forskellige stemmer, de 'fremmed ord' inddrages ligeværdigt.

En anden måde, hvorpå prosaisering foregår, er ved hybridformer imellem poesi og prosa. Nogle har forsøgt at kalde det kortprosa eller prosapoesi, men disse genrekategorier har vist sig at være svære at bestemme. I stedet betragter Peter Stein Larsen digte med brug af prosa som et udtryk for interaktionslyrik, idet de hverken er traditionel prosa eller traditionel poesi, men netop er en hybridform, idet teksterne indeholder 'fremmed ord' fra begge genrer. Indholdet af prosaens 'fremmede ord' er et opgør med det centrallyriske digts særsprog.

Avantgardiseringen
'Montagepoesi' kalder Peter Stein Larsen genrehybride kompositionsformer, hvor tekstfragmenter og derved sproglige stilarter fra forskellige sociale og samfundsmæssige

Copyright – Jan Aasbjerg Petersen – gymdansk.dk

Copyright - Jan Aasbjerg Petersen - gymdansk.dk

Copyright – Jan Aasbjerg Petersen – gymdansk.dk

kontekster sættes sammen. En montage er netop bestemt ved, at den udgøres af en sammensætning af forskellige elementer. Tekstfragmenterne, som en tekst *kan* have indoptaget, kunne eksempelvis være 'readymades'. Readymades er egentligt genstande skabt i industrien (pissoirkummer, støvsuger), men skal i forbindelse med litteratur også forstås som tekster, der allerede er (masse)publiceret, som så inddrages i en ny tekst. Det kan være indhold af avisartikler, uddrag af ordbøger eller internetsider. Dette er noget, der i høj grad anfægter udsigelsesinstansens (digterjegets) autoritet og autenticitet, idet der netop inddrages noget tekst, som andre har skrevet og allerede har publiceret.

Yderligere kan avantgardiseringen foregå i et helt digterværk ved selve strukturen for digtsamlingen. Niels Lyngsø udgav i 2004 tekstsamlingen 'Morfeus', som er en række tekster sat sammen med ringbindsringe. Det vil sige, at der ingen side 1 er og heller ingen sidste side, da de netop er sat sammen ved ringe. Derved er læsestrategien for værket ikke givet på forhånd – den er åben. På samme måde kan en enkel tekst også forstyrre læsestrategien, idet teksten kan lege med, om man skal læse teksten i vertikal eller en horisontal bevægelse.

Kilde: Peter Stein Larsen: *Drømme og dialoger*. Syddansk Universitetsforlag, 2009

Opdateret 17. november 2016

Copyright Jan Aasbjerg Haugaard Petersen

Copyright - Jan Aasbjerg Petersen - gymdansk.dk

Copyright – Jan Aasbjerg Petersen – gymdansk.dk